

ERKEN KLASİK DÖNEMDEN
XVIII. YÜZYIL SONUNA KADAR

OSMANLILAR VE AVRUPA
SEYAHAT, KARŞILAŞMA ve ETKİLEŞİM

THE OTTOMANS AND EUROPE
TRAVEL, ENCOUNTER AND INTERACTION

FROM THE EARLY CLASSICAL PERIOD
UNTIL THE END OF THE 18TH CENTURY

EDİTÖR
SEYFİ KENAN

İslâm Araştırmaları Merkezi (İSAM)
İcadiye Bağlarbaşı caddesi 40
Üsküdar 34662 İstanbul
Tel. (0216) 474 08 50 Faks (0216) 474 08 74
www.isam.org.tr

Kapak: J. B. Vanmour'un Hollanda Büyükelçisi Cornelis Calcoen'in
Topkapı Sarayı'nın ikinci avlusundan geçişinin tasviri, 1727.
(*Rijksmuseum Amsterdam*)

Bu kitap;
Türkiye Diyanet Vakfı Mütevelli Heyeti'nin
31.10.2008 tarih ve 2008/31 sayılı kararıyla basılmıştır.

Baskı: TDV Yayın Matbaacılık ve Ticaret İşletmesi, Ankara

© Her hakkı mahfuzdur.

İstanbul, Eylül 2010

Kenan, Seyfi (ed.)
Erken klasik dönemden XVIII. yüzyıl sonuna kadar Osmanlılar ve Avrupa:
seyahat, karşılaşma ve etkileşim / Seyfi Kenan (ed.) – İstanbul : Türkiye
Diyanet Vakfı İslâm Araştırmaları Merkezi (İSAM), 2010.
672 s. ; 24 cm. – (İSAM Yayınları ; 80. Akademik Araştırmalar Dizisi ; 5)
Dizin var.
ISBN 978-605-5586-17-1

SİCİLYA'DAKİ İSLÂM MEDENİYETİNİN AVRUPA'YA ETKİLERİ

MEHMET AZİMLİ*

Giriş

Medeniyet, dönemsel bir yapılanma olmaktan ziyade, insanlığın ortak gayretinden ortaya çıkan bir yapılanmadır. İnsanlığın ürettiği değerler genel olarak, ortak bir havuzda birikir ve her medeniyet bu birikimden faydalanır. Tarihte yaşayan medeniyetler, gerçek başarıyı diğer medeniyetlerin maddî ve kültürel birikimlerini kullanarak elde etmişlerdir. Müslümanlar da Antik Helen, Roma, Hint ve Çin medeniyetlerinin ürettiği değerleri transfer etmişlerdir. Konumuzla bağlantılı olarak örnek verirse Me'mûn, İslâm medeniyetinin sıçrama merhalesine ait başlıca kurumlardan sayabileceğimiz Beytülhikme'ye Anadolu'nun birçok yöresinden çeşitli eserler topladığı gibi, Sicilya'da bulunan antik kitaplardan da getirtmişti.¹

Müslümanlar, elde ettikleri bu birikimlere katkılar yapıp kendi bünyelerine katarak yeni bir medeniyet üretmişler ve ürettiklerini başka toplumlarla paylaşmışlardır. Avrupa bu paylaşımından en geniş ölçüde faydalanmıştır. Bu anlamda nasıl ki İslâm medeniyetinin temelinde Helen, Roma, Hint ve Çin medeniyetlerinin birikimleri varsa, bugünkü Batı

* Doç. Dr., Dicle Üniversitesi İlahiyat Fakültesi.

1 Casim Avcı, *İslâm Bizans İlişkileri*, İstanbul 2003, s. 197.

medeniyetinin de temelinde İslâm medeniyetinin etkisi bulunmaktadır.² İslâm'ın Batı üzerinde icra ettiği tesirleri, siyasî ve idarî yapıdan mimariye, ziraattan endüstriye, yaşam standardından dil ve edebiyata kadar hemen her alanda görmek mümkündür.³

Bu çalışmamızda, Ortaçağ İslâm dünyasının en önemli merkezlerinden biri olan Sicilya'da müslümanların kurduğu yapılanmanın Batı dünyasına etkisini inceleyeceğiz. Şunu da burada hemen ifade edelim ki, İslâm medeniyetinin Batı'ya tesirinin yolları anlatılırken, Sicilya'daki İslâm medeniyetinin tesiri üzerinde fazla durulmamıştır. Bunun sebebi, anlatımların özellikle İspanya ve Haçlı seferlerinin Batı'ya tesiri üzerinde yoğunlaşması, dolayısıyla Sicilya'daki medeniyetin tesirinin onların gölgesinde kalmasıdır.

İslâm Öncesi Sicilya

İslâm öncesinde Sicilya, Bizanslılar'ın Araplar'ı sürgün ettikleri yer olarak bilinir. Nitekim Bizans'a bağlı Gassânî emîrlerinden Nu'mân b. Münzir, isyan edince buraya sürülmüştü.⁴ Müslüman fetihlerinden önce Sicilya'da hâkim olan güç Bizans'tı.⁵ Bizans, Sicilya'yı o dönemde bir atlama taşı gibi kullanıyor ve buradan Kuzey Afrika'daki müslüman topraklarına baskınlar düzenliyordu.⁶ Sicilyalılar Bizans'ın buradaki yönetiminden pek de memnun değillerdi. Nitekim milâdî 668 yılında adayı ziyaret eden İmparator II. Kostans'ı hamamda öldürmüşlerdi.⁷

Sicilya'nın Fethi

Sicilya, ilk olarak Hz. Osman devrinde milâdî 649 veya 652 yılında Şam Valisi Muâviye'nin deniz kuvvetleri komutanlığına getirdiği Muâviye

2 Edip Akyol, "İslâm Medeniyeti'nin Batı'ya Etkileri ile İlgili Bazı Değerlendirmeler", *İstem*, VI (2006), s. 118.

3 bk. Philip K. Hitti, *İslâm Tarihi* (çev. Salih Tuğ), İstanbul 1989, II, 975.

4 Avcı, s. 27.

5 İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil*, Beyrut 1995, I, 339.

6 İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil*, IV, 109.

7 İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil*, III, 199; İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-nihâye*, Beyrut 2005, V, 323.

İbn Hüdeyc tarafından ele geçirilmeye çalışılmış, ancak fethedilememiştir. Daha sonra 720'de Yezîd b. Ebû Müslim,⁸ 728'de Bişr b. Safvân,⁹ 731'de Müstenir b. Hâris¹⁰ ve Abdülmelik b. Katan¹¹ öncülüğünde akınlara devam edilmiş, 734'te Ubeyd b. Habbâb bir Bizans ordusunu yenmiş¹², 736'da Kusem b. Avâne Sicilya'daki Evveliy'e ele geçirmiştir.¹³ Bizanslılar adada müslüman akınlarının yol açtığı korkuyu gidermek için birçok kale ve hisarı tahkim ettiler.¹⁴ Bazan kara bazan da deniz savaşları şeklinde gerçekleşen bu mücadele Sicilya'nın Ağlebîler tarafından kesin olarak fethine kadar devam edecektir.¹⁵

Adanın müslümanlar tarafından kesin olarak fethi, Abbâsiler döneminde Kuzey Afrika'da hâkimiyet tesis eden Ağlebîler eliyle gerçekleştirilecektir.¹⁶ Adada isyan eden Bizanslı komutan Fimi, başarıya ulaşamayınca Ağlebîler'e müracaat ederek Ağlebî Emîri Ziyâdetullah'ı adanın fethi konusunda teşvik edip onun tereddütlerini giderdi. Bunun üzerine Ziyâdetullah, Kadı Ebû Abdullah Esed İbnü'l-Furât'ı ordu komutanlığına getirip, emrine 10.000 piyade, 700 süvari ve yaklaşık 100 gemi vererek Sicilya'nın fethine memur etmişti.¹⁷ İbnü'l-Furât 827'de Sicilya'nın Tunus'a en yakın noktası olan Mâzerâ'ya çıktı ve Saragosa'yı kuşattı. Bu sırada müslümanlar arasında çıkan veba salgınında Kadı Esed İbnü'l-Furât vefat etti. İbnü'l-Furât'ın yerine geçen komutan Muhammed İbn Ebü'l-Cevârî kuşatmayı kaldırdı. Ağlebî Hükümdarı Ziyâdetullah'ın gönderdiği yardım sayesinde güçlenen müslümanlar, 831 yılında Palermo'yu ele geçirdiler. 840 yılında daha kuzeydeki Bari kenti fethedildi. 843 yılında yani Sicilya adasındaki Mâzerâ kentine ayak basıştan on beş yıl sonra

8 Halife b. Hayyât, *et-Târîh* (çev. Abdülhalık Bakır), Ankara 2001, s. 390.

9 İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil*, V, 146.

10 İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil*, V, 174.

11 Halife b. Hayyât, *et-Târîh*, s. 412.

12 İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil*, V, 185.

13 Halife b. Hayyât, *et-Târîh*, s. 416.

14 İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil*, V, 456.

15 İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil*, VII, 414.

16 İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil*, VII, 61.

17 İhsan Abbas, *el-Arab fî Sıkkiliye*, Beyrut 1975, s. 34.

Messina ele geçirildi.¹⁸ Sonuçta Sicilya Ağlebîler tarafından 827'de başlatılan ve 902 yılına kadar devam eden bir asra yakın fetih harekâtı sonunda fethedilebildi.¹⁹

Sicilyalılar bu fetih harekâtı karşısında hemen teslim olmamışlardı. Nitekim onların isyancı bir kavim oldukları Sicilya'nın Fâtîmî valisinin Halife Mehdi'ye gönderdiği mektupta açıkça ifade edilmektedir.²⁰ Müslüman fâtipler, Sicilya'daki halka daha önceki Bizans yönetiminden daha hoşgörülü bir yönetim sergilediler.²¹ Kadın ve çocuklara vergi indirimi uyguladılar.²² Sicilya bir müddet sonra (947'den itibaren) Fâtîmîler'in gönderdiği Kelbî asıllı valiler tarafından yönetilmeye başlandı.²³ Kelbîler döneminde Sicilya'nın yönetim ve kurumlar açısından Kayrevan, Mısır ve Endülüs'le yarışa girdiğini görüyoruz.²⁴

Sicilya adasınının fethi, İtalya'daki İslâm fetihleri için köprü vazifesi gördü. Artık İtalya üzerine de seferler yapılmaya başlanmıştı.²⁵ Müslümanlar IX. yüzyılda gerçekleştirdikleri akınlarla Güney İtalya'yı, Malta'yı ve bazı sahil şehirlerini ele geçirerek Roma'ya doğru ilerlediler. Aynı zamanda Alp dağlarını aşmak suretiyle X. yüzyıl boyunca Orta Avrupa içlerine seferler düzenlediler.²⁶ Buralarda bulunan bazı kaleler, hisarlar ve yer isimleri, bu eserlerin söz konusu askerî seferler esnasında yapıldığını göstermektedir.²⁷

18 İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil*, VI, 333.

19 İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil*, VII, 320.

20 İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil*, VIII, 72. Son yüzyıllardaki dünya mafyasının ağırlıklı bölümünün Sicilya'dan çıkması da dikkate değerdir.

21 Bu hoşgörü sayesinde adada İslâm yayılmıştır. İbn Havkal, başkent Palermo'da gördüğü mescid sayısına hayret ederek başka bir beldede bu kadar mescid görmediğini söyler (İbn Havkal, *Sûretü'l-arz*, Beyrut 1938, s. 120).

22 Haydar Bammât, *İslâm'ın Çehresi* (çev. Osman Fehmi Giritli), İstanbul 1975, s. 259.

23 İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil*, VIII, 471.

24 İhsan Abbas, *el-Arab*, s. 56.

25 İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil*, IX, 13.

26 Hitti, *İslâm Tarihi*, II, 962.

27 İbrahim Sarıçam – Seyfettin Erşahin, *İslâm Medeniyeti Tarihi*, Ankara 2006, s. 246.

Normanlar Döneminde Sicilya İslâm Medeniyeti

Müslümanların İtalya hâkimiyeti yarım asırdan fazla sürmedi. 880 yılında Bizans İmparatoru I. Vasili, İtalya'nın güney sahilinde bulunan Otranto şehrini geri aldı. Bundan birkaç yıl önce Bari sahil şehri müslümanlar tarafından kaybedilmişti. Birkaç yıl sonra İtalya'nın en güney ucu olan Kalabria eyaleti de müslümanların elinden çıktı. Bu arada müslümanlar arası iç mücadeleler de başlamıştı.²⁸ Bu mücadeleler özellikle Ağlebîler'in yıkılması ile idarî bir zaafın oluşması üzerine bu topraklara mirasçı olan Şii Fâtımîler'in döneminde yoğunlaştı. Dış kaynaklı bu gelişmeyle birlikte bir asırlık Ağlebî hâkimiyeti son bulmuş ve bir buçuk asırlık Fâtımî dönemi başlamış oldu. 1040'lı yıllardan 1060'lara kadar mahallî asillerin yönettiği adada, bu tarihten itibaren Normanlar'ın baskıları başladı ve 1072'de Palermo, on altı yıl sonra da Saragosa Normanlar'ın eline geçti. 1091'de ise ada tamamen işgal edildi.²⁹

Normanlar, müslümanlardaki kültürel birikimi farkederek onlara karşı müsamahakâr davrandılar. Mücadele gücünü yitiren müslümanlara ilim ve sanat alanında eserler verme imkânı verdiler. Böylece bundan sonraki uzun müddet boyunca İslâm kültürünün, Grek ve Roma kültürleriyle yoğrulması sonucunda yeni bir medeniyet ortaya çıktı. Grekler'deki güzellik duygusu, Şark'ın bilgisi ve Romalılar'daki canlılık birleşmiş, yeni bir oluşum meydana gelmişti.³⁰ Normanlar dönemini bir anlamda İslâm medeniyetinin Avrupa'yı aşılama dönemi olarak değerlendirirsek yanlış olmaz. Bunun neticeleri ve meyveleri ise yüzyıllar boyu devam edecektir.³¹

Sicilya'daki ilk Norman kralı I. Roger, papalığın teklif ve baskılarına direnerek Sicilyalı müslümanların zorla hıristiyanlaştırılmalarını engelledi. O, adadaki kalifiye müslüman kitlenin baskı karşısında göç edebileceğinden korkuyordu. Orduda ve bürokraside müslümanları mühendis ve asker olarak istihdam etmekle kalmıyor, onları diğerlerine

28 İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil*, VIII, 337.

29 İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil*, IX, 193.

30 Fikret Işıltan, "Sicilya", *İA*, X, 595.

31 Abdurrahman Bedevi, *Batı Düşüncesinin Oluşumunda İslâm'ın Rolü* (çev. Muharrem Tan), İstanbul 2002, s. 7.

tercih ediyordu.³² Oğlu II. Roger da aynı siyaseti izledi. O, en gizli devlet sırlarını bile müslüman danışmanlarıyla paylaşıyordu. Yönetiminde müslüman liderleri taklit ettiği için, bilmeyen onu müslüman sanırdı. I. William da benzer siyaset güttüğü için onun ölümünde müslüman kadınlar göz yaşları dökmüşlerdi.³³ İbn Cübeyr, II. William'ın denizde boğulma tehlikesiyle karşı karşıya kalan müslümanları kurtarmak için çok para isteyen balıkçılara istedikleri parayı verip onları kurtardığını, ayrıca o olmasaydı kendisi de dahil müslümanların köleleştirilmiş olacağını, onun lutfuyla kurtulduklarını anlatır.³⁴

Bu dönemden sonraki fetret döneminde bazı isyan girişimlerinde bulunan ve büyük sıkıntılara mâruz kalan müslümanlar,³⁵ II. Frederik'in yönetiminde nisbeten huzurlu bir ortama kavuşmuşlardı. II. Frederik, İslâm dininin hayranı, İslâm kültürünü seven ve öğrenmek isteyen bir kişiydi. İslâm düşüncesinin tesiri altında kalarak bu dine karşı ilgi duymuştu. Etrafında müslüman âlimler bulundururdu.³⁶ Müslümanlar, 1250 yılında II. Frederik'in vefat etmesinden sonra baskılara mâruz kaldılar. Böylece, yaklaşık 250 yıl süren (1091) fiilî hâkimiyet ve 400 yıl süren ikamet (1249)³⁷neticesinde Sicilya'da İslâm'ın ve müslümanların hikâyesi büyük ölçüde sona ermişse de, bıraktıkları etki tarihte yerini almış ve günümüze kadar devam etmiştir. Geride kalan müslümanların kimi sürgün edilmiş³⁸, kimi de zorla hıristiyanlaştırılmıştır.³⁹

32 İbrahim Altan, *İslâm Tarihinde Sicilya Adasının Yeri*, İstanbul 1993, s. 84-85.

33 Altan, *İslâm Tarihinde Sicilya*, s. 92.

34 İbn Cübeyr, *Endülüsten Kutsal Topraklara* (çev. İsmail Güler), İstanbul 2003, s. 240.

35 Ancak bütün bu gelişmeler adadaki müslümanlara hiçbir baskının olmadığı anlamına gelmez. Buradaki korkunç baskılardan İbn Cübeyr uzun uzun bahsetmektedir (İbn Cübeyr, *Endülüsten Kutsal Topraklara*, s. 251).

36 II. Frederik, etrafında saygı duyduğu İslâm âlimleriyle oturumlar düzenler ve onların, kendi fikrine ters düşen sözlerini kabullenir, hatta onlara karşı çıkanları sustururdu (İbnü'l-Esir, *el-Kâmil*, XI, 100).

37 Bekir Karlığa, *İslâm Düşüncesinin Batı Düşüncesine Etkileri*, İstanbul 2004, s. 170.

38 Bernard Lewis, *Müslümanların Avrupa'yı Keşfi*, [baskı yeri ve tarihi yok], s. 216.

39 bk. Amin Maalouf, *Ölümcül Kimlikler* (çev. Aysel Bora), İstanbul 2000, s. 50.

Sicilya İslâm Medeniyetinin Batı'ya Tesiri

Sicilya'da yerli halk ile müslümanlar arasında barış içinde bir yaşama düzeni kurulmuştu. İktisadî ve ticarî faaliyetler çok gelişkindi.⁴⁰ Bir zamanlar savaş gürültüleri ile çalkalanan ülkede şimdi camiler, medreseler, saraylar inşa edilmeye başlanmıştı. Müslümanlar Sicilya'daki hâkimiyetleri sırasında adaya birçok yenilik getirdiler. Hıristiyan ahaliye geniş bir serbestlik tanıdılar. Vergileri hafiflettiler. Başşehir Palermo'da bu dönemde bulunan 300 cami İslâm kültürünün bölgede ne derece hâkim olduğunu göstermektedir. Müslüman kadınlardan etkilenen Sicilyalı kadınlar müslüman kadınların modasını takip ederek peçe taktıkları.⁴¹ Hatta öyle oldu ki toplumdaki insanlar farklı dinlere mensup olmalarına rağmen kıyafetleri aynı olduğu için birbirlerinden ayırt edilemiyordu.⁴²

İslâm hâkimiyeti boyunca, esasen geçmiş eski medeniyetlerin hâtıralarıyla yüklü Sicilya'yı, eski Grek ve Roma'nın kıymetli kültür mirası ile karma bir hale gelmiş olan Doğu-İslâm kültür cereyanları kaplamış bulunuyordu ki, bu karma kültür, Norman istilâsından sonra nihayet kesin bir şekil alabilmiş ve Norman kültürüne kendine has ayırıcı karakterini verebilmiştir. O zamana kadar sulh zamanının güzel sanatları yerine, harp sanatı ve mücadele alanlarında kafalarını yoran müslümanlar, Normanlar'ın adayı ele geçirmelerinden sonra, her alanda sahip oldukları deha sayesinde, İslâm-Norman sanat ve kültürü alanında ortaya çıkan zengin fikrî patlamada tam bir verimliliğe ulaşabilmişlerdir.⁴³ Norman kralları ve onların yerine geçen vârisleri, sadece Sicilya adası değil, aynı zamanda Güney İtalya üzerinde de hâkimiyet kurmuş olduklarından, İslâm dünyasındaki kültür varlığının, birçok unsur ve değerlerinin, İtalya yarımadası ve Avrupa içlerine aktarılıp iletilmesinde Sicilya bir köprü vazifesi de görmüştü. X. asrın ortalarından itibaren İslâm dünyasındaki birikim açık bir şekilde Alp sıradağlarının kuzeyinde göze çarpmaya başlamış ve kıta Avrupa'sını sarmıştır. Bu etki sadece bilim ve

40 İbn Havkal, *Sûretü'l-arz*, s. 119.

41 İbn Cübeyr, *Endülûsten Kutsal Topraklara*, s. 250.

42 Bammat, *İslâm'ın Çehresi*, s. 259.

43 Hitti, *İslâm Tarihi*, II, 966.

teknik alanıyla sınırlı kalmamış, gündelik yaşama da yansımıştır. Yani Batı karanlık çağdan kurtulduysa bunu biraz da Sicilya'ya borçludur.

Sicilya, Haçlı seferleri ve Endülüs ile birlikte İslâm medeniyetinin Batı'yı etkileme kanallarından üçüncüsüdür.⁴⁴ Rönesans'ın Batı'nın aydınlanmasındaki en belirleyici etken olduğunu kabul edersek, -bazı bilginler kabul etmese de-⁴⁵ Avrupa'nın İslâm medeniyetinden en fazla etkilendiği ana damar Sicilya'dır denilebilir. Bu anlamda Sicilya'daki İslâm medeniyeti, İslâm kültür ve medeniyetinin bir iletkeni olmuştur. Böylece Avrupa'nın içinde bulunduğu karanlık dönemin aşılmasında en önemli pay müslümanlara aittir. İslâm dünyasında üretilen bilim, felsefe ve teknolojiler, atlama taşı olarak farzedebileceğimiz bu önemli adadan Avrupa'ya nakledilmiştir. Avrupa'daki aydınlanma sürecinin de özellikle Sicilya'nın kuzeyinde yer alan İtalya'dan başlaması bunun en önemli kanıtlarından biri sayılabilir. Müslümanlar, Avrupa'ya Sicilya yoluyla birçok teknoloji yanında, kâğıt, pusula ve barut gibi teknolojik ve askerî alanda Avrupa'yı çok ileri noktalara götürecek hayatî keşifleri öğretmişlerdi. Yapılan çeviriler ile Batılılar, kendilerinden kat kat üstün olan bu bilim ve teknoloji karşısında endişeye düşmüş, İslâm'dan ve onun siyasî kuvvetinden telâşlanıp⁴⁶ çok yoğun bir gayretle bunları elde etmenin yollarını araştırmaya başlamışlardı. Bu gayret de Batı'nın atılıma girmesine sebep olmuştu.⁴⁷ Şimdi bu etkileşimin hangi alanlarda yoğunlaştığına altı başlık altında göz atacağız.

Siyasî Etki

Müslümanların Sicilya'da kurdukları siyasî yapılanma, kendilerinden sonra yönetimi devralan Normanlar'ın da katkısıyla Avrupa siyasî yapılanmasını etkilemiştir. Sicilya'yı ele geçirerek burada bir krallık kuran Normanlar, Ağlebî, Fâtımî, Kelbî yönetimlerinden kalma saray

44 Ahmet Gürkan, *İslâm Kültürünün Garbı Medenileştirmesi*, Ankara, ts., s. 305.

45 Bernard Lewis, *Tarihte Araplar* (çev. Hakkı Dursun Yıldız), İstanbul 2000, s. 162, 159.

46 Akyol, "İslâm Medeniyetinin Batı'ya Etkileri", s. 119.

47 bk. Montgomery Watt, *İslâm'ın Avrupa'ya Tesiri* (çev. Hulusi Yavuz), İstanbul 1986, s. 23.

âdet ve merasimlerini,⁴⁸ divanları, özel kalem anlamındaki Hacıplık müessesesini⁴⁹ ve muhafız alaylarını muhafaza ettiler.⁵⁰ Buradan da Avrupa'ya geçmesine vesile oldular.⁵¹ Adanın Normanlar tarafından işgal edilmesinden bir asır sonra bile hıristiyanların idaresi altındaki Sicilya'da en yüksek makam ve vazifelerin müslümanlar tarafından doldurulması, müslümanların kadılarının bulunması ve ticaretin önemli bölümünü ellerinde tutmaları dikkate değer bir durumdur.⁵² Normanlar'ın yönetimi dışardan bakılınca âdeti yarı İslâmî bir yönetimdi denilebilir.⁵³

Bu dönemde Norman kralları, daha önceki müslüman krallar gibi giyiniyorlar, yarı müslüman hayatı yaşıyorlardı. Müslüman dünyasında âdet olan ve adına "tırâz" denilen krallara ait özel elbiseleri tercih ediyorlardı. Bu elbiselerin üzerinde Arapça kûfî yazılar bulunuyordu. Bunun bir örneği, Almanya'daki Nurnberg Müzesi'nde bulunan Sicilya krallarına ait hicrî 520 tarihli, üzerinde Arapça kûfî yazılar bulunan tırâz elbisedir.⁵⁴ Resmî dil hemen hemen Arapça idi. Kralların bazıları Arapça biliyorlardı. Arapça'nın etkisi her yere hâkimdi. Diplomaların bir kısmı Arapça olarak dolduruluyordu.⁵⁵ Maliye müslümanların elindeydi, bu yüzden malî dil tamamen Arapça idi. Hükümdarlık alâmeti olarak kabul edilen para basımında da müslümanların etkisi devam ediyordu. Paraların üzerinde Arap figürleri, aynı zamanda bazan kelime-i tevhid, bazan da besmele bulunuyordu. Resmî işlerde hicrî takvim kullanılmaya devam ediyordu. Kısacası Sicilya'daki Norman idaresi İslâmî yönetim karakterini devam ettirmişti.⁵⁶

Kral I. Roger, Sicilya'da esas itibariyle müslümanlar zamanındaki eski idarî sistem ve teşkilâtı aynen korumuş, hatta yüksek mevkilerdeki

48 Altan, *İslâm Tarihinde Sicilya*, s. 80.

49 bk. Bammatt, *İslâm'ın Çehresi*, s. 260.

50 İhsan Abbas, *el-Arab*, s. 147.

51 Hitti, *İslâm Tarihi*, I, 495.

52 İbn Cübeyr, *Endülûsten Kutsal Topraklara*, s. 243-246.

53 İhsan Abbas, *el-Arab*, s. 146.

54 Celîle Nâcî el-Hâşimî, "Suver mine'l-hadâreti'l-Arabiyye fi's-Sıkkiliyye", *el-Mevrîd*, IX (1980), s. 46.

55 Akyol, "İslâm Medeniyetinin Batı'ya Etkileri", s. 122.

56 Sigrît Hunke, *Batıyı Aydınlatan İslâm Güneşi* (çev. Servet Sezgin), İstanbul 1972, s. 300.

müslüman idareci ve memurları makamlarında muhafaza etmişti.⁵⁷ O, eski sistemi yıkmaktan öte kullanmayı tercih etmişti. Başkenti Messina değil, müslümanların başkenti olan Palermo yapmıştı.⁵⁸ Onun Palermo'daki sarayı Batılı olmaktan çok, Doğulu bir saray görünümündeydi.⁵⁹ Bastırdığı paraların üzerinde Saf sûresinin 9. âyeti yazılıydı. Bu bilgiler gerek sikkeler gerekse belgelerle sabittir.⁶⁰

II. Roger'ın ordusunun çoğunluğu müslümanlardan oluşuyordu ve bu orduyla milâdî 1130-1154 yıllarında Güney İtalya'ya saldırmıştı. Ordudaki müslüman kuvvetler önemli bir yekün oluşturmakla birlikte aynı zamanda mancınık ve kuşatma aletleri gibi ordunun teknolojik ihtiyaçlarını da müslümanlar üretiyorlardı.

II. Roger, müslüman kıyafetiyle dolaşıyordu ve giydiği elbiseler, İslâmî tarzda desenlerle süslüydü. Hıristiyan olduğunu bilmeyen bir kimse onu müslüman zannederdi.⁶¹ Bu yüzden kendisine “yarı dinsiz” deniliyordu.⁶² Bu dönemde Sicilya'da en yüksek rütbe “ammiratus ammiratorum” yani “emîrû'l-ümerâ” idi. “Emîrû'l-rahîl” kelimesi de “amirale” dönüşmüştü. Ayrıca hıristiyan denizciliğinin ilk amirali bir Arap idi.⁶³ Norman Sicilyası, hıristiyan dünyası tarihinde bu özelliğiyle yegâne hıristiyan devleti konumundaydı.⁶⁴ II. Roger, Arapça bilirdi. İmzası “Elhamdülillâhi şükran li-niamihî” idi.⁶⁵ Lakabı İslâm dünyasındaki hükümdarların kullandıkları lakaplara benzer şekilde “Mu'tez-Billâh” idi.⁶⁶ Halen Viyana Müzesi'nde sergilenen kaftanı kûfî yazılarla süslüdür. I. William'ın unvanı “Hâdî-Biemrillâh” iken, II. William'ınki “Müstaiz-Billâh” idi.⁶⁷

57 Karlığa, *İslâm Düşüncesinin*, s. 163.

58 Hunke, *Batıyı Aydınlatan İslâm*, s. 301.

59 Hitti, *İslâm Tarihi*, II, 966.

60 Karlığa, *İslâm Düşüncesinin*, s. 163.

61 Altan, *İslâm Tarihinde Sicilya*, s. 87.

62 Lewis, *Müslümanların Avrupa'yı Keşfi*, s. 162.

63 Hunke, *Batıyı Aydınlatan İslâm*, s. 298, 306.

64 Hitti, *İslâm Tarihi*, II, 966; Karlığa, *İslâm Düşüncesinin*, s. 164.

65 İhsan Abbas, *el-Arab*, s. 145.

66 İdrîsî, *Nüzhetü'l-müşâk fi ihtirâkı'l-âfâk*, Beyrut 1409/1989, I, 4.

67 Hasan Ali Hallâk, *el-Alâkâtü'l-hadâriyye beyne'-Şark ve'l-Garb fi'l-usûri'l-vüstâ*, Beyrut 1986, s. 127; Karlığa, *İslâm Düşüncesinin* s. 165.

Kral II. William, kraliyet nimetlerinden yararlanma, kanun koyma, yönetmelik yapma, adamlarına bürokrasideki rütbelerine göre davranma, krallığı ihtişamlı hale getirme ve bu ihtişamları sergileme konusunda müslüman sultanlara benzemeye çalışmaktaydı. En önemli karar meclisi olan kraliyet meclisine müslümanları almıştı.⁶⁸ Namaz vakti gelince kralın yanındaki müslümanlar gruplar halinde ayrılıp namaza giderlerdi. İbn Cübeyr, onun aşçısının ve terzisinin müslüman olduğunu, bürokrasinin ve sarayın çoğunlukla müslümanlardan oluştuğunu, kralın en gizli konuları bile müslüman danışmanlarıyla paylaştığını belirtir. II. William'ın imzası "Elhamdülillâhi Hakka hamdihî" idi. Bu durum bir anlamda galibin mağlûba tâbi olması anlamına geliyordu ki, başka yerde örneği pek görülmemiştir.⁶⁹

Sicilya Kralı II. Frederik, Doğulu kıyafetleri ve müslüman âdetlerini o kadar çok benimsemişti ki⁷⁰ 1250'de öldüğünde Arap kıyafetleriyle kefenlenip defnedilmişti. O ayrıca Arapça'yı öğrenmiş, İslâm düşüncülerinin kitaplarını orijinallerinden okuma imkânına sahip olmuştu. II. Frederik'in kendisine imza yetkisi verdiği İbn Abdurrahman müslüman bir kimseydi ve onun adına yetkili elçilik görevinde de bulunuyordu. Pek çok Sicilyalı devlet adamı gibi sarayında Doğu'dakilere benzer bir haremlik-selâmlık kurmuştu. II. Frederik gerek özel yaşayış ve alışkanlıkları, gerekse resmî uygulamaları bakımından yarı yarıya Doğulu idi. Onun papalığın yetkilerini kısıtlamayı ve dünyevî otoriteyi tamamen sivil yönetime bıraktırmayı amaçlayan tavırlarından rahatsız olan papa, onun aleyhinde aforoz kararı çıkarttı. Papanın ölümü üzerine II. Frederik yeni papanın seçilmesini engelledi ve böylece hıristiyan âlemi bir buçuk yıl dinî liderden mahrum kaldı. Ancak 1243 yılında papa seçilebilen IV. Innocent, önceleri II. Frederik ile iyi geçindiyse de sonradan araları açıldı. II. Frederik çoğunluğu müslümanlardan oluşan bir ordu ile Roma'yı kuşattı ve papa, 1244 yılında kenti terkederek Fransa'nın Lyon kentine kaçmak zorunda kaldı. Ertesi yıl burada bir konsil toplayarak imparatorun yeniden aforoz edilmesini ve imparatorluk görevine

68 Altan, *İslâm Tarihinde Sicilya*, s. 93.

69 Hunke, *Batıyı Aydınlatan İslâm*, s. 305.

70 Mustafa Sibai, *İslâm Medeniyeti'nden Altın Tablolar* (çev. Nezir Demircan-M. Sait Şimşek), Konya 1979, s. 42.

son verilmesini öngören bir karar çıkartmayı başardı ise de bu kararı uygulayacak bir dünyevî otorite bulamadığı için bir türlü tatbik ettiremedi.⁷¹

II. Frederik döneminde en çok dikkat çeken şeyin İslâm siyasî rejimi olduğu anlaşılmaktadır. II. Frederik, her söylediği sözü Tanrı buyruğu olarak ortaya koyan kutsal papalık yerine, ancak Tanrı'nın kesinleşmiş olan buyruklarını uygulamakla görevli bir hilâfet rejiminin daha tutarlı olduğunu düşünerek kilisenin otoritesini kısıtlamaya ve İslâm dünyasında yakından tanıma imkânı bulduğu hilâfet sistemini Batı dünyasına taşımaya kalkışmıştı. Papa ile mücadelesi bunun üzerineydi. O, böyle bir rejimi daha mâkul buluyordu. Nitekim onun bu çabalarının belki de papalığın Batı dünyasında önemini yitirmesinin ve kilisenin dünyevî egemenliğine son verecek olan laikliğin başlangıcının ilk işaretleri olarak görülebileceğini söyleyebiliriz.⁷²

Mimari ve Sanatsal Etki

Sicilya'da müslümanların gelişiyle başlayan yoğun şehirleşme sürecine, İslâm dünyasından edinilen bilgi ve tecrübelerin adaya akışı eşlik etti. Fetihle beraber başlayan imar faaliyetleri İslâm hâkimiyetinin bitişi ve müslümanların Norman dönemindeki müsamahakâr ortamın da etkisiyle kendilerini ilmî ve sanatsal faaliyetlere vermeleriyle doruğa ulaştı. Normanlar, burada karşılaştıkları mimari, sanatsal zarafet ve estetiğin esiri oldular. Müslüman kralların yaşadıkları saraylara yerleşmekle kalmadılar, onlara benzer saraylar da yaptırdılar.⁷³

Bu dönemde mimarideki İslâmî tesirler yoğun olarak görülüyordu. Müslümanlar, mimariye sonsuz bir incelik ve hayal hissi veriyorlar, mimari cazibe ve orijinalliği canlı renklerle fayansların, mermer harçlarının, iç içe örülü binlerce geometrik şekillerle gayet ince oyulmuş ve kesilmiş alçıların üzerindeki yazıların karakterlerine ve hayalî yapraklardan yapılan pırlantaların dekorasyonuna yansıtıyorlardı.⁷⁴ Müslüman

71 bk. Hitti, *İslâm Tarihi*, II, 973.

72 Karlğa, *İslâm Düşüncesinin*, s. 168.

73 Hunke, *Batıyı Aydınlatan İslâm*, s. 303-304.

74 Mustafa Ateşmen, *Avrupalı Gözüyle İslâm*, [baskı yeri yok] 1973, s. 38.

sanatkârlar, Palermo'daki Palatine Kilisesi'nde görülen mozaik ve kitâbelerden anlaşıldığı üzere, Sicilya ve İtalya'nın güney bölgelerinde uzun seneler boyunca mesleklerini devam ettirmişlerdi.⁷⁵

Sicilya'daki Norman mimarisi Roma ve İslâm üslûbunun başarılı bir karışımı oldu. Mimarideki süslemelerde ise tamamen İslâm geleneğinin izleri hâkim oldu. Meselâ Rönesans'ın bir model ve icadı olarak tanıtılan Campanili (kilise çan kulesi), Kuzey Afrika ve özellikle Fâtımî döneminin sanatsal etkilerini yansıtan Mısır minare yapısının özel bir biçimiydi.⁷⁶ II. Roger tarafından başşehir Palermo'da inşa ettirilen büyük kilise binasının tavanları, İslâmî tesir altında kalarak yapılmış resimler, desenler ve kûfî yazılarla süslenip bezenmişti. Yapı bu haliyle kiliseden çok camiye benziyordu.⁷⁷ Hiç şüphesiz bu yapıda da Sicilya'daki diğer âbidelerin yapımındaki gibi müslüman sanatkârlar kullanılmıştı. Bugün Vatikan Müzesi ile diğer müzeleri süsleyen mücevher kutuları ve piskopos asâları da dahil, birçok fildişi eşya bu devre ait Sicilya-İslâm sanatını en güzel bir biçimde göstermektedir.⁷⁸ İbn Cübeyr, II. William döneminde İslâmî mimariye göre yapılan sarayların güzelliklerini anlatmaktadır.⁷⁹ II. Frederik'in kurduğu şato da Arap tarzındaydı.⁸⁰

Müslümanların Sicilya mimarisine çok şey kattıkları, Batı'da, özellikle de İtalya'da bilinmektedir.⁸¹ Sivri kemer tarzı, Batı'da bambaşka bir şekilde kullanılmakla birlikte gotik mimariyi etkiledi. Bu durum gotik binalar ile Rönesans yapılarında görülmektedir.⁸² Mısır'da ilk müslüman-Türk devletini kuran Tolunoğulları'na ait caminin tasarımlarının Sicilya yoluyla özellikle Roma sanatında kullanıldığını, sonra da gotik sanatının ana motifi olarak yüzyıllar boyu Avrupalılar'ın ruhunu ve

75 M. G. s. Hodgson, *İslâm'ın Serüveni* (çev. Metin Karabaşoğlu v.dğr.), İstanbul 1993, II, 400; Sarıçam-Erşahin, *İslâm Medeniyeti*, s. 247.

76 Hitti, *İslâm Tarihi*, II, 975.

77 Karlığa, *İslâm Düşüncesinin*, s. 163.

78 Hitti, *İslâm Tarihi*, II, 969.

79 İbn Cübeyr, *Endülûsten Kutsal Topraklara*, s. 248.

80 Karlığa, *İslâm Düşüncesinin*, s. 169.

81 Bedevî, *Batı Düşüncesinin*, s. 43.

82 Will Durant, *İslâm Medeniyeti* (çev. Orhan Bahaeddin), [baskı yeri ve tarihi yok], s. 176.

gözünü okşadığını biliyoruz.⁸³ Batı'daki sanat eserlerinin yonca yaprağı şeklindeki kemer kubbe kasnakları, çiçek motifleri, mozaik kaplama, oymacılık Sicilya yoluyla Almanya'ya geçmişti. Sicilya mimarisinde görülen kûfi hat, ahşap ve fildişi oymacılık kilise yapılarında görülebilmektedir.⁸⁴ İtalya'da geç Ortaçağ ve Rönesans'ta yapılan kuleler ile Kahire ve daha doğudaki kuleleri karşılaştırırsak, daha büyük benzerlikler ortaya çıkar. Bu yapı türleri İtalya üzerinden Avrupa'nın diğer yerlerine yayılmıştı. Meselâ, İngiltere'deki birçok karışık kemer, Kahire'de yapılmış daha eski kemerlere çok benzemektedir. XVII. yüzyılın sonunda, Londra'daki kiliseler için yapılan kulelerin örneğini daha önceki cami minarelerinde bulmak mümkündür.⁸⁵

İslâm sanatının etkisi İtalya'da değişik boyutlarda ortaya çıkıyordu. Bu dönemde ciltlenen kitaplar, tamamen Doğulu bir dış görünüm içerisindedi. Müslümanların uyguladığı fevkalâde ciltçilik, artık hıristiyanların kitaplarında da görülüyordu. Bunlar müslüman sanatkârlardan öğrenilmekteydi. Ayrıca Musul'da geliştirilen ve Sicilya üzerinden İtalya'ya giren pirinç eşya üzerine altın,⁷⁰ gümüş yahut kırmızı bakır işlemeciliği yaygınlaşmıştı.⁸⁶ Sicilya üzerinden İtalya'ya giren, oradan Fransa hatta İngiltere'ye kadar uzanan zecel türü Arap güftelerinin müziğe etkisini de unutmamak gerekir.⁸⁷

İlmî Etki

İslâm hâkimiyetinden sonra müslümanlar tarafından ilim, kültür ve ticaret merkezi haline getirilen Sicilya'da bilim ve medeniyet teşekkül etmiştir. İslâmî dönemde İslâm dünyasının bütün bilgi birikimi buraya akmıştı. Gerek Doğu'dan gerekse Endülüs'ten Sicilya'ya yoğun bir kitap akışı vardı.⁸⁸ Şimdi sıra bunların Batı'ya aktarılmasındaydı.

83 Nesimi Yazıcı, *İlk Türk İslâm Devletleri Tarihi*, Ankara 2002, s. 83.

84 Altan, *İslâm Tarihinde Sicilya*, s. 134.

85 Akyol, "İslâm Medeniyetinin Batı'ya Etkileri", s. 129.

86 Hitti, *İslâm Tarihi*, II, 976.

87 Bedevî, *Batı Düşüncesinin*, s. 46.

88 İhsan Abbas, *el-Arab*, s. 92.

Sicilya'da müslümanlar tarafından kurulan medreselerde çeşitli milletlerden bilim adamları bir araya gelmiş ve öğretim gerçekçi bir temelle oturtulmuştu.⁸⁹ Adayı ziyaret etmiş olan İbn Havkal, o dönemlerde sadece Palermo'da 300 müderris olduğundan bahseder.⁹⁰ Normanlar dönemiyle birlikte Güney Avrupa'da, İslâm medreseleri taklit edilerek ilk üniversitelerin kurulduğu görülmektedir. Bunlar mimari üslup, ders programları ve eğitim usulleri bakımından tamamen İslâm medreselerinin birer taklidiydi. Ortaçağ İslâm eğitim sisteminin, Batı'da ve bir dereceye kadar Sicilya kraliyet sarayında bir yer edinmiş olduğunu görmekteyiz.⁹¹ Bu arada İtalya, İspanya ve Güney Fransa'dan birçok kimse'nin tahsil için İslâm medreselerine geldikleri bilinmektedir.

Sicilya, İslâm medeniyetinin yayılmasında ve birçok unsur ve değerlerin İtalya yarımadası ve Avrupa içlerine aktarılıp iletilmesinde köprü vazifesi gördü. Norman Kralı II. Roger (m. 1130-1154), Arapça öğrenmekle kalmamış, aynı zamanda Arapça yazılan eserleri toplamış ve büyük coğrafyacı İdrîsî gibi müslüman bilim adamlarını alanlarında araştırma yapmaya teşvik etmiştir. Nitekim İdrîsî, 1154'te yazdığı, II. Roger'e övgülerle başlayan, *Kitâbü Rucâr* adıyla da meşhur olan *Nüzhetü'l-müştâk fi ihtirâkı'l-âfâk* adlı eserini II. Roger'a takdim etmiştir.⁹² Eser, kendisinden önceki bilgileri özetle nakletmekle kalmaz, aynı zamanda bilgi toplamak amacıyla çeşitli ülkelere gönderilmiş olan kimselerin topladıkları orijinal mâlûmatı da içerir. Topladığı bilgileri tenkidî bir süzgeçten geçiren İdrîsî, bu eserinde dikkati çeken bir geniş görüşlülük getirmekte ve dünyanın yuvarlaklığı gibi birtakım gerçeklere sıkı sıkıya sarılmaktadır. Bu âbidevî eserinden ayrı olarak İdrîsî, her ikisi de gümüş üzerine olmak üzere II. Roger için küre biçiminde bir gök haritası ile daire biçiminde başka bir dünya haritası hazırlamıştır.⁹³ Bu eser sayesinde Batılılar

89 Hodgson, *İslâm'ın Serüveni*, II, 399.

90 İbn Havkal, *Sûretü'l-arz*, s. 126.

91 George Makdisi, *Ortaçağ'da Yüksek Öğretim* (çev. Ali Hakan Çavuşoğlu – Tuncay Başoğlu), İstanbul 2004, s. 415.

92 İdrîsî, *Nüzhetü'l-müştâk*, I, 8.

93 Hitti, *İslâm Tarihi*, II, 976; Emin Tevfik et-Tîbî, "Devrû's-Sıkılliye fi intikâli'l-ülûm ve'l-maârifî'l-Arabiyye ilâ Ürûbbâ", *Târihu'l-ülûm inde'l-Arab* [baskı yeri yok] 1987, s. 12.

dünya coğrafyası konusundaki yetersiz bilgilerini geliştirdiler,⁹⁴coğrafi keşiflere çıkacak olan İspanya ve Portekiz gemicileri ilk bilgilerini edindiler.⁹⁵ Batı'da üç buçuk asır boyunca aşlamayan⁹⁶bu kitap, dünyanın keşfine, dolayısıyla Batı'nın sınıf atlamasına büyük katkı sağlamış oldu. II. Roger döneminde bir Arap müslüman, sultan için Palermo'da günlük sıcaklıkları ölçen bir alet yapmıştı.⁹⁷ Yine bu dönemde bugün Batı'nın kullandığı rakamlar Avrupa'ya geçmişti.⁹⁸

İslâm kültürüne âşina olan II. Frederik'in, Arapça'yı ana dili gibi bildiği bilinmektedir.⁹⁹ Katıldığı Haçlı seferi esnasında birçok müslüman âlimle görüşmüştü. İslâm kültürüne çok meraklıydı. Müslüman bir kadıdan ders aldığı, Sicilyalı bir müslümandan mantık okuduğu bildirilir.¹⁰⁰ O, 1224 yılında Napoli'de bir üniversite kurmuş ve bu üniversiteyi, İslâm düşüncesini Batı'ya tanıtacak bir akademi haline getirmişti. Üniversite için birçok Arapça eser toplamıştı. Bu kurumun en önemli işi Arapça'dan Latince'ye tercüme yapmak olmuştu. Burada Aristo ve İbn Rüşd'ün eserleri tercüme edilerek ders kitabı olarak okutuluyor, çeviriler Paris ve Polonya'ya gönderiliyordu.¹⁰¹ Bu durum, II. Frederik hânedanı düştükten sonra da devam etmiştir. Ayrıca Bologna Üniversitesi'ne Arapça kitaplar hediye etmişti.¹⁰² O, mütercim Michael Scot'a sarayında geniş imkânlar vererek İslâm bilim ve düşüncesine ait pek çok eseri Arapça'dan Latince'ye tercüme ettirmişti. Michael Scot,¹⁰³ Aristo'nun biyoloji ve zoolojiye dair Arapça'ya çevrilmiş eserlerinden Latince'ye bazı tercüme yapılmıştı. Aristo'nun bir eserini, İbn Sînâ'nın bu esere yaptığı şerh ile birlikte özet halinde tercüme edip hâmisii II.

94 Watt, *İslâm'ın Avrupa'ya Tesiri*, s. 31.

95 Altan, *İslâm Tarihinde Sicilya*, s. 126.

96 Haydar Bammât, *Garp Medeniyetinin Kuruluşunda Müslümanların Rolü* (çev. Avni İlhan), İstanbul 1966, s. 69.

97 Tîbî, "Devrû's-Sıkkillîye", s. 251.

98 Tîbî, "Devrû's-Sıkkillîye", s. 262.

99 Hunke, *Batı'yı Aydınlatan İslâm*, s. 319.

100 Karlîğa, *İslâm Düşüncesinin*, s. 168.

101 Bammât, *İslâm'ın Çehresi*, s. 260.

102 De Lacy O'leary, *İslâm Düşüncesi ve Tarihteki Yeri* (çev. Hüseyin Yurdaydın - Yaşar Kutluay), Ankara 1971, s. 168.

103 Watt, *İslâm'ın Avrupa'ya Tesiri*, s. 37.

Frederik'e takdim etmişti. Grekçe aslı halen kayıp olan *Optica* gibi birçok eser Arapça'sından Latince'ye çevrilmiştir. Daha çok tıp, astronomi ve matematiğe dair tercümelerden oluşan bu eserler, asırlar boyu çok sayıda el yazmaları çıkarılarak Sicilya'dan Avrupa'ya yayılmıştır. Bu tercüme işinde Sicilya'nın gösterdiği gayret, birinci derecede önem taşımaktadır, çünkü bu gayret İtalya'da gerçekleştirilen Rönesans'ın başlangıcına işaret eden adımlar arasındadır.¹⁰⁴ Sonuçta, doğrusunu söylemek gerekirse, Helenistik kültüre dayandığı iddiasıyla yola çıkan Batılılar'ın Helenistik kültürün korunmasına yönelik katkıları müslümanlardan daha azdı.¹⁰⁵ Bu korumada esas görevi yapanlar müslümanlar olmuştu. Müslümanlar Sicilya'yı fethettikten sonra klasik eserleri ve antikiteyi Avrupalılara sundular.¹⁰⁶ Batılılar da eski Yunan eserlerini okumak için Arapça öğrendiler.¹⁰⁷ Bologna'nın gerek tıp gerekse hukuk merkezlerindeki öğrenciler nesiller boyu İslâmî kıyafetler içerisinde Doğu'dan gelen eserlerin şerh ve hâşiyelerini yaparak bir anlamda Doğu'nun talebesi oldular.¹⁰⁸

II. Frederik, Arap tıbbının yayıldığı merkezlerden biri ve dünya çapında şöhrete sahip olup kilisenin inhisarında eğitim vermeyen¹⁰⁹ Salerno Tıp Okulu'na önemli destek verdi.¹¹⁰ Nitekim Batı tıbbının doğuşunu sağlayan,¹¹¹ kurucularından biri müslüman olan ve tam bir İslâmî mimari ile yapılan,¹¹² Salerno Tıp Okulu'nun gelişiminde Arapça'dan tercüme edilen eserlerin önemli rolü olmuştu.¹¹³ Salerno Tıp Okulu'nda hocalar Arapça kaynaklardan ders veriyorlardı.¹¹⁴ Ayrıca II. Frederik'in, müslümanların Sicilya'da oturtmuş oldukları farmokoloji (eczacılık) ile

104 Hitti, *İslâm Tarihi*, II, 972-975.

105 Hodgson, *İslâm'ın Serüveni*, s. 401.

106 Otto Spies, *Doğu Kültürünün Avrupa Üzerindeki Tesirleri* (çev. Neşet Ersoy), Ankara 1974, s. 6, 7.

107 İsmet Kayaoğlu, *İslâm Kurumları Tarihi*, Konya 1994, II, 92.

108 Hunke, *Batıyı Aydınlatan İslâm*, s. 218.

109 Hunke, *Batıyı Aydınlatan İslâm*, s. 216.

110 Watt, *İslâm'ın Avrupa'ya Tesiri*, s. 73.

111 Tîbî, "Devrû's-Sıkıllıye", s. 251.

112 Hunke, *Batıyı Aydınlatan İslâm*, s. 211-212.

113 Sarıçam-Erşahin, *İslâm Medeniyeti*, s. 248.

114 Altan, *İslâm Tarihinde Sicilya*, s. 104.

ilgili prensipleri aynen benimseyip devam ettirdiğini ve bu konuda bir kanun çıkardığını biliyoruz.¹¹⁵

II. Frederik, İslâm dünyasındaki emîrlerle yazışmakta, dünyanın muhtelif bölgelerindeki bilginlere sorular yöneltmekteydi.¹¹⁶ Bu sorular, *el-Ecvibetü's-Sıkılıyye* diye şöhret bulan bir dizi eserin yazılmasına sebep olmuştur. Devrin önde gelen bilginlerine yönelttiği sorulara tatminkâr cevaplar verenlere büyük hediyeler göndermişti. Diğer birçok müslüman hükümdara arzettiği gibi, Sultan el-Kâmil'e de kısmen bilgi edinmeye yönelik ve kısmen bilmece mahiyetinde birtakım matematik ve felsefe problemleri yöneltilmiştir. Bu soruları Mısırlı bir âlim başarıyla çözüp cevaplandırmıştı. Karışık matematiksel problemler ile geometri ve astro-nomi problemleri ise Musul'da çözülmüştü.¹¹⁷ O, müslüman filozoflar ile toplanıp tartışmalar yapmaktan hoşlanırdı.¹¹⁸

Sicilya'nın ilmî etkisi ve tercüme, Batı'da müsbet ilim, akılcılık ve serbest düşüncenin doğmasında büyük rol oynamıştır. Müslüman eserlerinin Batı'da tanınması, uzun süredir entelektüel bakımdan derin bir uykuda olan Batı dünyasının uyanmasına sebep olmuştur. Bu kültür teması çağına, XVI. yüzyıl Rönesans'ı ile kıyaslayarak, "XIII. yüzyıl Rönesans'ı" adı verilmiştir. Çünkü XVI. yüzyıl Rönesans'ı daha çok sanat ve edebiyata ilişkin olduğu halde, XIII. yüzyıl Rönesans'ı ilk planda olmak üzere ilim ve felsefeyi ilgilendirmektedir.¹¹⁹

Sonuç olarak bilim alanında Batı'nın ilerlemesinde müslümanların rolü çok büyük olmuştur. Fikir ve düşüncenin birleşme noktasını teşkil eden Sicilya'nın, Ortaçağ ilim ve kültürünün yeni nesillere ulaştırılmasında oynadığı rol önemlidir. Bu dönemde Arapça eserler, Latince'ye tercüme edilerek Rönesans ve ardından modern bilimin doğuşuna zemin hazırlandı. Bu alanda müslümanların ileri sürdüğü en önemli ve en esaslı fikir, bilim aleyhindeki tutumuyla bilinen kiliseye karşı ilmin din ile bağdaşabileceğini ortaya koymalarıdır.

115 Hunke, *Batıyı Aydınlatan İslâm*, s. 238.

116 Hunke, *Batıyı Aydınlatan İslâm*, s. 358; Altan, *İslâm Tarihinde Sicilya*, s. 101.

117 bk. Karlığa, *İslâm Düşüncesinin*, s. 169.

118 Tîbî, "Devrü's-Sıkılıyye", s. 266.

119 Kayaoğlu, *İslâm Kurumları Tarihi*, II, 93.

Ziraî Etki

Sicilya'ya yerleşen müslümanlar beraberlerinde Sicilya'da bilinmeyen yeni ziraî usuller getirmişlerdi. Mısır ve Mezopotamya'da uyguladıkları ziraat ve sulama ilmini¹²⁰ çok kısa bir sürede buraya taşıyıp¹²¹ bugün bile kullanılan mükemmel sulama kanalları¹²² ve tesisleri¹²³ kurdular.¹²⁴

Zeytin, pamuk, şeker kamışı, limon, portakal, zeytin, fıstık gibi o zamana kadar Sicilya bölgesi halkınca bilinmeyen bitkiler yetiştirdiler.¹²⁵ Ada sakinlerine portakal, dut, hurma, şeker kamışı ve pamuk üretimini öğrettiler. Ziraî alanda bol mahsul almayı bilen müslümanlar, Normanlar döneminde ziraatı ileri noktalara vardırıdılar.¹²⁶ O zamana kadar nadasa bırakılan toprakların tam kapasiteyle kullanımı da burada uygulandı. Halen yaşayan yer isimleri, ayrıca meyve isimlerinin Arapça orijinallerine yakın olması ziraî sahada fâtihterin tesirinin önemini göstermektedir.¹²⁷ Bugün bile Palermo'da rastlanan birçok çeşme ismi, tarım ve zanaat kollarında kullanılan birçok Arapça kelime, ziraî etkinin kuvvetini açıkça ortaya koymaktadır.¹²⁸

Böylece asırlar boyunca ülkedeki ticarî ve ziraî hayat, geniş çapta müslüman tüccarların elinde kalmış ve ziraat, topraktan bol mahsul alınabilmesi için nasıl hareket edilmesi ve ne yapılması gerektiğini gayet iyi bilen müslüman ziraatçıların idaresi altında refah ve bolluk içinde sürdürülmüştür. İpek böcekçiliği burada uygulanmış, papirus bitkisi evvelkinden çok daha fazla miktarlarda yetiştirilmiştir.¹²⁹ 1184 yılında Sicilya adasını ziyaret eden İbn Cübeyr, burada gördüğü toprağın bereketinden, zengin tabii kaynaklardan, çok sayıdaki geçim vasıtalarından ve meyvelerin çeşit ve bolluğundan son derece etkilenmiştir.¹³⁰

120 bk. İbn Havkal, *Sûretü'l-arz*, s. 118.

121 Ateşmen, *Avrupalı Gözüyle İslâm*, s. 39.

122 Hâşimî, "Suver", s. 45.

123 Altan, *İslâm Tarihinde Sicilya*, s. 145.

124 Lewis, *Müslümanların Avrupa'yı Keşfi*, s. 159.

125 Hâşimî, "Suver", s. 45.

126 Bammât, *İslâm'ın Çehresi*, s. 259.

127 Tîbî, "Devrü's-Sıkilliye", s. 10.

128 Lewis, *Müslümanların Avrupa'yı Keşfi*, s. 171.

129 Hitti, *İslâm Tarihi*, II, 967.

130 İbn Cübeyr, *Endülüsten Kutsal Topraklara*, s. 242.

Endüstriyel Etki

Müslümanlar Sicilya'da endüstriyel alanda birçok yeniliğe imza attılar.¹³¹ Gümüş, bakır, demir¹³², kükürt, mermer, kına¹³³ ve granit madenlerinin işletilmesini nizama bağladılar.¹³⁴ Palermo gibi şehirlerdeki müslüman sanatkârlar yerlilere endüstriyel sanatları öğrettiler. Musul'da XII. yüzyılda başlatılıp geliştirilen bir sanayi dalı olan pirinç eşya üzerine altın, gümüş, yakut ve bakır işlemeciliği buralarda da uygulanmaya başladı. Tekstil, seramikçilik, kâğıt yapımı, ipekçilik ve şeker istihsalı gibi birçok endüstri kolu müslümanlar tarafından geliştirildi.¹³⁵ El sanatlarına verilen önem, mimarideki büyük gelişim, farklı materyalleri işleme ve şekil verme yetisi yanında Arap entelektüellerin etkileri, Batı toplumlarının Ortaçağ'ın karanlığından sıyrılıp bu dönemi bir Aydınlanma çağı olarak yaşamalarına olanak sağlamıştı.

Müslüman hükümdarlar tarafından Palermo'daki sarayda kurulan ünlü dikimevi, Sicilya'daki hıristiyan hânedan mensuplarına, üzerinde İslâmî nakış ve süslemeler, hatta kûfî yazıların bulunduğu kumaşı uzun seneler dokumaya devam etmiştir. İmparatorların giydiği ipek elbise ve çoraplar, üzeri Arap motifleri ile süslü Palermo ipeğinden mâmuldü.¹³⁶ O dönemde Sicilya kumaşı dünyaca meşhurdu.¹³⁷ Mısır ile bu konuda yarışıyordu.¹³⁸ İtalya'nın ilk dokuma sanatkârları, teknik bilgilerini ve süsleme modellerini Sicilya'dan almışlardı. Bu yüzden İtalya'da dokunan kumaşlarda oryantal karakter hâkimdi. XIII. asrın başlarından itibaren ipek dokumacılığı birçok İtalyan şehirde esas sanayi dalı haline gelmiş ve bu şehirlerde Sicilya'daki örnekler taklit edilmek suretiyle dokunan kumaşlar, Avrupa'nın çeşitli bölgelerine gönderilmeye başlamıştı. Bu tür ürünlere yönelik talep Avrupa'da o kadar fazlaydı ki, Doğu üslûbunda birtakım elbiseye sahip olmayan, kendini güzel giyinmiş saymıyordu.¹³⁹

131 Bammatt, *İslâm'ın Çehresi*, s. 259.

132 Hâşimî, "Suver", s. 45.

133 Altan, *İslâm Tarihinde Sicilya*, s. 147.

134 Gürkan, *İslâm Kültürünün Garbı Medenileştirmesi*, s. 282.

135 Hitti, *İslâm Tarihi*, II, 967.

136 Akyol, "İslâm Medeniyetinin Batı'ya Etkileri", s. 127.

137 Altan, *İslâm Tarihinde Sicilya*, s. 145.

138 Hâşimî, "Suver", s. 46.

139 Altan, *İslâm Tarihinde Sicilya*, s. 91.

Müslümanlar Sicilya'da gemi sanayisinde ileri noktalara ulaştılar, bitki liflerinden gemi halatları ürettiler ve gemicilikte kullanılan petrol sanayisini geliştirdiler. Onlar bu hususta Hint Okyanusu'nda edindikleri bilgi ve tecrübelerin meyvelerini Akdeniz'e getirdiler. Bu gelişmeler daha büyük ve Atlantik'i geçebilen gemilerin yapımı ile sonuçlanacaktır.¹⁴⁰ Müslümanların bilim konusundaki diğer bir hizmetleri de pusulayı Batı'ya tanıtmak olmuştur. Gemicilikteki ilerlemeler ve pusula sayesinde Avrupa'da denizcilik tekniği çok ilerledi, böylece coğrafi keşifler gerçekleşti.¹⁴¹

Kültür ve medeniyetin yayılmasında birinci derecede önemli olan kâğıdın Avrupa'da yayılmasında müslümanların rolü büyük olmuştur. Pahalı bir madde olan ipek yerine daha bol ve tedariki kolay bir madde olan paçavradan kâğıt imal eden müslümanlar, dünya tarihi açısından bu önemli gelişmeyi¹⁴² Avrupa'ya tanıttılar.¹⁴³ Böylece kâğıdın kullanılışı, Endülüs ve Sicilya yoluyla Avrupa'ya geçti.¹⁴⁴ Avrupa'daki ilk kâğıt fabrikası Palermo'da kuruldu.¹⁴⁵ Sonuçta Sicilya üzerinden Avrupa'ya kâğıdın transferi ve Avrupa'da bollaşması da Rönesans'ın sebepleri arasında sayılmaktadır.¹⁴⁶

Dil ve Edebiyat Yönünden Etki

Sicilya'nın Avrupa dil ve edebiyatı üzerinde de etkileri vardır.¹⁴⁷ Norman Kralı II. Roger Arap şiiri dinlemeyi seven ve etrafında Arap şairler bulduran biriydi. II. Frederik müslüman şairleri Palermo sarayında toplardı. Etrafındakiler müslüman halkın ağızlarında dolaşan şiirlerini toplayarak Sicilya şiiri oluşturmuşlardı.¹⁴⁸ Halk dilinde şiirin yaygınlaşması

140 Watt, *İslâm'ın Avrupa'ya Tesiri*, s. 43.

141 Akyol, "İslâm Medeniyetinin Batı'ya Etkileri", s. 130.

142 Adam Mez, *Onuncu Yüzyılda İslâm Medeniyeti* (çev. Salih Şaban), İstanbul 2000, s. 528.

143 Kayaoğlu, *İslâm Kurumları Tarihi*, II, 97.

144 Watt, *İslâm'ın Avrupa'ya Tesiri*, s. 34; Hitti, *İslâm Tarihi*, II, 896.

145 Tîbi, "Devrû's-Sıkilliye", s. 11.

146 Yazıcı, *İlk Türk İslâm Devletleri*, s. 39.

147 İhsan Abbas, *el-Arab*, s. 180.

148 Bammat, *İslâm'ın Çehresi*, s. 260.

da müslüman şairler sayesinde olmuştu.¹⁴⁹ Bu konuda birçok örnek bulunmaktadır.¹⁵⁰

İtalyan şiiri, nesri ve mûsikisi de müslüman edebiyatçıların etkisinde kaldı.¹⁵¹ Dante gibi İtalyan yazarlar müslüman edebiyatından etkilendiler. Dante'nin, Maarri'den¹⁵² ve özellikle Muhyiddin İbnü'l-Arabî'nin *Mi'rac* adlı eserinden çok etkilendiğini ve meşhur *İlâhi Komedyası*nı âdetâ bu eserin bir benzeri olarak ortaya koyduğunu söyleyebiliriz.¹⁵³ Sicilya yoluyla edebiyat alanında Avrupa'ya birçok masal ve hikâye unsuru da geçmiştir. Bunlar Alp dağları yoluyla kuzeye ulaşmıştır.¹⁵⁴ Bunlar arasında Yedi Uyurlar gibi dinî anlatılar da vardır. Bu etkiler sonraki yüzyıllarda da devam etmiştir.¹⁵⁵ O dönemden kalma bazı Arapça kitâbe ve mezar taşları¹⁵⁶ Arapça'nın etkisinin göstergeleridir.¹⁵⁷

İslâm medeniyetinin Batı dillerine armağan ettiği kelimeler de bulunmaktadır. Misal olarak bugünkü Sicilya'da kullanılan dilde yüzlerce Arapça kelime bulunduğu gibi, yakınındaki Malta adasında halen Arapça'nın bir lehçesi konuşulmaktadır.¹⁵⁸ Batı dillerine geçen Arapça kelimelerin bir kısmı medeniyet üstünlüğünü yansıtan eşya isimleri, bir kısmı da çeşitli alanlardaki ilmî terimlerdir. Bu bilim ve sanat transferi sırasında Arapça'nın özellikle güney bölgesinde kullanılan İtalyanca'ya olan etkisi ve müslümanlar buradan ayrıldıktan sonra bölge insanlarının onlara olan özelemlerinin tarih boyunca devam ettiği ayrıca zikredilmelidir.¹⁵⁹ Bu durum, günlük hayatta kullanılan İtalyanca kelimelerden

149 Altan, *İslâm Tarihinde Sicilya*, s. 136.

150 bk. Ahmed Tevfik el-Medenî, *İşrâku envâri'l-medeniyyeti'l-İslâmiyye alâ Ūrûbba min Cezîreti's-Sıkkıliye*, Cezayir 1980, IV, 346.

151 Watt, *İslâm'm Avrupa'ya Tesiri*, s. 37.

152 Bammât, *İslâm'm Çehresi*, s. 281.

153 Bedevî, Dante'nin İbnü'l-Arabî'nin *Mi'rac* isimli kitabından etkilenmesini uzunca anlatmaktadır (bk. *Batı Düşüncesinin*, s. 30).

154 Hitti, *İslâm Tarihi*, II, 975.

155 Bedevî, *Batı Düşüncesinin*, s. 78.

156 Medenî, *İşrâku envâri'l-medeniyye*, s. 340.

157 Altan, *İslâm Tarihinde Sicilya*, s. 135.

158 Tîbî, "Devrü's-Sıkkıliye", II, 251.

159 Bu özelemi dile getirenlerden biri Sicilyalı Michele Amari'dir (bk. Altan, *İslâm Tarihinde Sicilya*, s. 7).

ve isimlerde yer alan nisbet “yâ”sından da anlaşılabilir.¹⁶⁰ Arapça’dan İtalyanca’ya geçen kelimelerden; zehrâ (gül) kelimesinden “zagara”, merc (çayır) kelimesinden “magrin”, şebeke (ağ) kelimesinden “sciabica”, rıtl (ölçü) kelimesinden “rotolo”, kantar kelimesinden “cantaro”, kafiz (ölçü) kelimesinden “cafizu”, guraf (oda) kelimesinden “garaffu”, divan kelimesinden “dohana”, funduk (otel) kelimesinden “fondaco”, defter kelimesinden “defetari” kelimeleri¹⁶¹ Sicilya’da kullanılmaktadır.¹⁶² Bu konuda gerek yer gerekse şahıs isimlerinden birçok örnek verilebilir.¹⁶³

160 Mazerani, Berluskoni, Covanni gibi (bk. Altan, *İslâm Tarihinde Sicilya*, s. 151).

161 Bu konuda Arapça’dan geçen isimlerin uzun listesi için bk. Hallâk, *el-Alâkâtü’l-hadâriyye*, s. 145.

162 Hunke, *Batıyı Aydınlatan İslâm*, s. 342.

163 Endorya Burozo, *el-Müslimûn fi Sıkilliye ve te’sîruhüm fi’l-kurûni’l-vüstâ*, Cezayir 1980, IV, 205.